

Hogeschool

TEKST: WIL UITGEEST

Calder Now

Alexander Calder, *Blue Feather*, ca. 1948 © 2021 Calder Foundation, New York

Alexander Calder (1898-1976) is een Amerikaans beeldhouwer die grote bekendheid verwierf met zijn schitterende mobiles en z'n monumentale publieke sculpturen, die hij stabiles noemde. Hij was de eerste die z'n sculpturen van hun sokkel haalde, en ze hangend aan het plafond als luchtacrobaten liet rondzweven.

In de Kunsthall in Rotterdam zijn twintig sculpturen van Calder te zien – gemengd met werk van tien toonaangevende hedendaagse kunstenaars, waarin belangrijke thema's uit het werk van Calder terugkomen. Hiermee wilde men aantonen dat Calders geest nog steeds een inspiratiebron is voor de generaties kunstenaars na hem.

Het is een prachtige tentoonstelling, met heel verrassende bijdragen. Een werk van Ernesto Neto¹ bijvoorbeeld, waar geurige kruidnagel, komijn en saffraan de onderkant van een soort lycra boomstammen vullen, die zich als diagonale zuilen uitstrekken tussen vloer en plafond. Of de lamp van Olafur Eliasson² die als een deels doorschijnend zwart/geel veelvlak wonderlijk ingewikkelde structuren op de muren tovert. En op de biljarttafel van Rirkrit Tiravanija³ met witte, gele, blauwe en rode ballen heb ik met veel plezier een potje biljart gespeeld – wat ook de bedoeling was! Het getuigt wél van kinetisch kunstenaarschap als je als bezoeker het verband kunt navoelen tussen het werk van Calder en dat van de overige geëxposeerde kunstenaars. De parachutesculptuur van Carsten Nicolai bijvoorbeeld, die elke twintig minuten met veel lawaai wordt opgeblazen, staat in schril contrast

met de subtiele, verfijnde en wonderlijk humoristische werken van Calder. Maar volgens de tekst speelt 'geluid en wetenschap' bij beide kunstenaars een rol. Tja ... En als het werk van Simone Leigh in verband gebracht wordt met Calder omdat beide kunstenaars 'natuurlijke materialen' gebruiken, dan denk ik: nou, zo lust ik er nog wel een paar. Zoiets kun je wel bedenken, maar wat mij betreft geeft het je niks wezenlijks in handen.

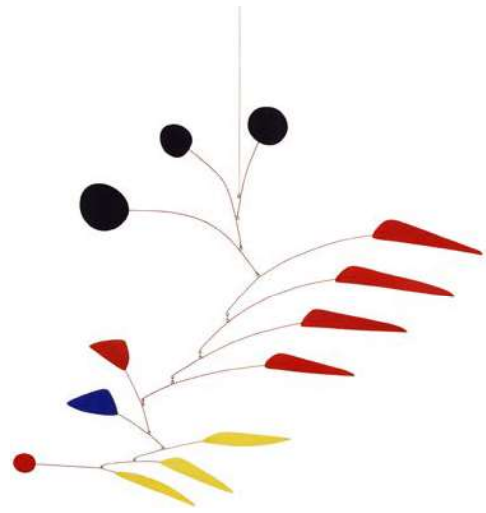
En toch vind ik het een hele waardevolle tentoonstelling. Want wat me vooral duidelijk werd, is het unieke en onnavolgbare in het werk van Calder. Juist omdat er zoveel vergelijkingsmateriaal van hoge kwaliteit aanwezig was, kwam dit scherp naar voren. "When everything goes right a mobile is a piece of poetry that dances with the joy of life and surprise!", aldus Calder. Het is prachtig om te zien hoe sensitief zijn kleurrijke mobiles reageren op de geringste aanraking van buitenaf, maar als volleerde koorddansers steeds hun evenwicht hervinden. En dan die humor die erin zit! Dat kunnen we gebruiken in deze bizarre tijden van corona-paniek, over elkaar heen buitende maatregelen, klimaatrampen en massale pogingen om toch naar Max Verstappen in Dubai of naar de wintersport te vliegen ... De titel van de tentoonstelling, *Calder Now*, kreeg hierdoor een andere betekenis voor mij: Calder, juist nu!

Speelgoedcircus

Hoe is Calder op het idee gekomen om zijn beelden van de sokkel te halen? Als je iets weet van Calders biografie, kun je deze

Alexander Calder aan het werk (Alamy Stock Photo)

Alexander Calder, *untitled*, 1963 © 2021 Calder Foundation, New York

ontwikkeling meebeleven. Hij was als kind een begaafd knutselaar met een grote interesse voor hoe dingen in elkaar zitten. Een opleiding werktuigbouwkunde paste daar wel bij. Daarna had hij verschillende baantjes en in de avonden nam hij tekenlessen. Van 1923 tot 1926 volgde hij een opleiding tot schilder. Als illustrator kwam hij toen in aanraking met het *Ringling Brothers and Barnum & Bailey Circus*, waar zijn liefde voor het circus begon. In 1926 vertrok hij naar Parijs, en begon daar figuurtjes te maken van draad, lapjes stof en allerlei ander restmateriaal. Die figuurtjes kon hij laten bewegen. Hij maakte acrobaten, clowns, olifanten en allerlei andere dieren, bouwde er van stukken hout en oude lappen een circus omheen: het *Calder's Circus* was geboren. Zijn hele circus zat in een paar koffers! Hij trad ermee op in Parijs, met groot succes. Op internet zijn nog steeds YouTube filmpjes over *Calder's Circus* te vinden. Dan zie je Calder, een grote zware man met de motoriek van een bruine beer, op z'n knieën de figuurtjes in zijn speelgoedcircus tot leven wekken door aan draadjes trekken, door slangetjes te blazen enzovoort. Zo laat hij koorddansers balanceren op een touw, trapezewerkers buitelingen maken en elkaar in de vlucht vastgrijpen; hij laat een leeuwentemmer zijn hoofd in de bek van een leeuw stoppen, muzikanten toeteren en trommelen, een clownsneus laat hij opzwellen tot een rode ballon, kortom een compleet circus met alles erop en eraan! Het contrast tussen die wat lompe, maar o zo trefzeker manoeuvreerende man en z'n fragiele figuurtjes die zo duidelijk 'niets om het lijf hebben' is echt schitterend. Waar kun je ooit een bruine beer met de ziel van een kolibrie aan het werk zien?

In Parijs leerde hij tijdgenoten als Joan Miró, Hans Arp, Marcel Duchamp en Piet Mondriaan kennen. De ontmoeting met Mondriaan betekende een keerpunt in Calder's werk. Mondriaan woonde toen op de tweede verdieping van de Rue du Départ⁴ Ik heb wel gelezen hoe bezoekers vanaf de straat de donkere, uitgesleten trappen naar de tweede verdieping op liepen; een trappenhuis waar etensgeurtjes hingen en kapot meubilair en dozen afval de weg versperden. Maar als je dan boven kwam, stapte je een lichte, witte ruimte binnen, waarin alles geordend was op een manier die je eerder in de wereld van de vaste sterren zou verwachten dan op aarde.

Toen Calder bij Mondriaan binnenkwam, staarde hij een hele tijd naar de rode, gele en blauwe rechthoeken die in een perfect aanvoelende ordening op de muren waren bevestigd. Maar op 'n bepaald ogenblik vroeg hij of Mondriaan er toch niet voor zou voelen om die vlakken van de muren te halen en ze in de lucht

te hangen, zodat ze zouden kunnen bewegen. De reactie van Mondriaan kwam uit een ander universum: "Nou, ik denk dat mijn schilderijen al snel genoeg zijn."

Anders dan Calder doelde Mondriaan met dit antwoord op de dynamiek die in de kleuren zelf aanwezig is.⁵ Maar Calder had iets anders gezien. Na een paar maanden schilderen, in de lucht staren en rommelen had hij een weg gevonden om na Mondriaan verder te kunnen: zijn eerste mobiles ontstonden. Calder beschrijft dat de kosmische beweging van de planeten hem hierbij hebben geïnspireerd: "The underlying sense of form in my work has been the system of the universe, or part thereof. For that is a rather large model to work from."

In zijn mobiles komt een prachtige mengeling tot stand van de invloed van Mondriaan naar de abstractie, en zijn liefde voor het circus. Want je kunt in zijn mobiles nog steeds de koorddansers, de trapezewerkers de clowns en de acrobaten zien – circusartiesten die met grote beweeglijkheid op alles reageren, en altijd hun evenwicht hervinden. ||

Tentoonstellingsbezoek

Mocht u Calder Now zelf willen bekijken, dan nodig ik u namens de sectieraad voor Beeldende Kunsten uit om op zaterdagmiddag 12 maart deze tentoonstelling met ons te bezoeken. Zie ook de Agenda in dit nummer. Met de museumkaart is de toegang gratis, anders is het € 15. In het Kunsthalcafé kunnen we naderhand uitwisselen. Informatie en aanmelding: wiluitgeest@gmail.com (u krijgt bericht als eventuele coronamaatregelen uitstel noodzakelijk maken). De tentoonstelling Calder Now is tot 29 mei te zien in de Kunsthal te Rotterdam – afhankelijk van coronamaatregelen.

- 1 Ernesto Neto: *It happens when the body is anatomy of time* (2000).
- 2 Olafur Eliasson: *Black and yellow double polyhedron lamp* (2011).
- 3 Rirkrit Tiravanija: *Untitled / Le jeu de l'araignée rouge* (2021).
- 4 Een exacte replica van Mondriaan's atelier op Rue du Départ 26 is te zien in het Mondriaanhuis, Korte Gracht 11, 3811 KG Amersfoort.
- 5 Zie onder andere: Goethe, J.W. von. *Zur Farbenlehre* (oorspr. 1810). Kandinski, W. *Über das Geistige in der Kunst* (oorspr. 1911). Uitgeest, W. *Bang voor rood, geel enblauw? - Goethe, Merleau-Ponty en fenomenologisch kleuronderzoek* (2016). In dit proefschrift wordt onder meer de dynamiek van blauw onderzocht.